JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS

ELEANOR SHARPSTON

4 päivänä huhtikuuta 2006 [1]

1. Näillä EY 226 artiklan nojalla Portugalia vastaan nostamillaan kahdella kanteella komissio vaatii yhteisöjen tuomioistuinta toteamaan, [2] että Portugali ei ole pannut asianmukaisesti täytäntöön vuokraus- ja lainausoikeuksista sekä tietyistä tekijänoikeuden lähioikeuksista henkisen omaisuuden alalla 19 päivänä marraskuuta 1992 annetun neuvoston direktiivin 92/100/ETY [3] (jäljempänä direktiivi) 2, 4 ja 5 artiklaa (luettuina yhdessä direktiivin 1 artiklan kanssa).

Direktiivi

2. Direktiivi annettiin muun muassa EY 95 artiklan perusteella. Sillä pyritään poistamaan niitä eroja, joita jäsenvaltioissa on tekijänoikeuden kattamien teosten ja lähioikeuksilla suojattujen kohteiden [4] oikeudellisessa suojassa vuokrauksen ja lainauksen osalta. [5] Direktiivin on tarkoitus rajoittua säännöksiin, joissa täsmennetään, että jäsenvaltioiden on säädettävä vuokraus- ja lainausoikeuksista tietyille oikeudenhaltijoiden ryhmille, ja säännöksiin tallennusoikeudesta, [6] kopiointioikeudesta, levitysoikeudesta, yleisradiointioikeudesta ja yleisölle välittämisen oikeudesta tietyille oikeudenhaltijoiden ryhmille lähioikeuksien antaman suojan alalla. [7] Direktiivin ensimmäisessä luvussa, jota käsillä oleva kanne koskee, säädetään vuokraus- ja lainausoikeuksista edellä mainituista tavoitteista ensimmäistä noudattaen.

1 – Alkuperäinen kieli: englanti.

2 – Asiassa C-53/05 Portugalin väitetään rikkoneen direktiivin 5 artiklaa luettuna yhdessä 1 artiklan kanssa; asiassa C-61/05 väitetty rikkominen koskee direktiivin 2 ja 4 artiklaa.

3 – EYVL L 346, s. 61

4 – EY-oikeudessa tekijänoikeudella ("droit d'auteur") tarkoitetaan kirjailijoille, säveltäjille, taiteilijoille yms. annettavia yksinoikeuksia, kun taas lähioikeudet ("droits voisins") kattavat vastaavat oikeudet, jotka annetaan esittäjille (muusikot, näyttelijät jne.) ja tuottajille (kustantajat, elokuvatuottajat jne.). Yksinkertaisuuden vuoksi käytän kuitenkin mieluummin lyhyempää ilmaisua "tekijänoikeuden kattamat teokset" kuin direktiivissä käytettyä hankalampaa ilmausta "tekijänoikeuden kattamat teokset ja lähioikeuksilla suojatut kohteet", koska näiden erolla ei käsillä olevassa asiassa ole mitään merkitystä.

5 – Johdanto-osan ensimmäinen perustelukappale.

6 – Vaikuttaa siltä, että tällä epäonnistuneella ilmauksella, joka on valitettavasti EY:n tekijänoikeuksia harmonisoivan lainsäädännön ja kansainvälisten yleissopimusten johtoaate, tarkoitetaan ainoastaan äänitystä.

7 – Johdanto-osan 11. perustelukappale.

3. Direktiivin johdanto-osassa on seuraavat perustelukappaleet:

"[1] jäsenvaltioiden lainsäädännön ja käytännön mukaisessa tekijänoikeuden kattamien teosten ja lähioikeuksilla suojattujen kohteiden oikeudellisessa suojassa on vuokrauksen ja lainauksen osalta eroja, ja kyseiset erot voivat luoda kaupan esteitä ja vääristää kilpailua sekä haitata sisämarkkinoiden toteutumista ja toimivuutta,

[2] nämä oikeudellisen suojan erot voivat kasvaa jäsenvaltioiden antaessa uutta ja erilaista lainsäädäntöä tai tällaista lainsäädäntöä tulkitsevan kansallisen oikeuskäytännön kehittyessä eri tavoin,

[3] nämä erot olisi poistettava noudattaen perustamissopimuksen 8a artiklassa määrättyä tavoitetta, jonka mukaan perustetaan alue, jolla ei ole sisäisiä rajoja, jotta voidaan toteuttaa perustamissopimuksen 3 artiklan f kohdan mukaisesti järjestelmä, jolla taataan, ettei kilpailu vääristy yhteismarkkinoilla,

[4] tekijänoikeuden kattamien teosten ja lähioikeuksilla suojattujen kohteiden vuokrauksen ja lainauksen merkitys erityisesti äänitteiden ja elokuvien tekijöille, taiteilijoille ja tuottajille on kasvamassa, – –,

[sekä katsoo, että]

– –

[7] tekijöiden ja esittäjien luovan ja taiteellisen työn jatkuvuus edellyttää riittäviä tuloja, ja erityisesti äänitteiden ja elokuvien tuottamisen vaatimat sijoitukset ovat erityisen suuria ja epävarmoja; mahdollisuus näihin tuloihin ja sijoitusten takaisin saamiseen voidaan tehokkaasti turvata ainoastaan antamalla riittävä oikeudellinen suoja asianomaisille oikeudenhaltijoille,

– –

[15] on tarpeen ottaa käyttöön järjestelmä, jolla taataan luovuttamaton kohtuullinen korvaus tekijöille ja esittäjille, – –,

– –

[17] kohtuullisessa korvauksessa on otettava huomioon asianomaisten tekijöiden ja esittäjien panoksen merkitys äänitteen tai elokuvan kannalta,

[18] on myös tarpeen suojata ainakin tekijöiden oikeuksia yleisölle lainauksen osalta säätämällä erityisestä järjestelmästä; – –"

4. Direktiivin 1 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on säädettävä oikeudesta sallia tai kieltää tekijänoikeudella suojattujen teosten alkuperäiskappaleiden ja kopioiden vuokra ja lainaus.

5. Direktiivin 1 artiklan 2 kohdassa säädetään, että "vuokrauksella" tarkoitetaan "saataville saattamista rajoitetuksi ajaksi suoraa tai välillistä taloudellista tai kaupallista etua vastaan". Direktiivin 1 artiklan 3 kohdassa säädetään, että "lainauksella" tarkoitetaan "saataville saattamista rajoitetuksi ajaksi ilman suoraa tai välillistä taloudellista etua, kun se tapahtuu yleisölle avointen laitosten välityksellä".

6. Direktiivin 2 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

"Yksinoikeus sallia tai kieltää vuokraus ja lainaus kuuluu:

– tekijälle tämän teoksen alkuperäiskappaleen ja kopioiden osalta,

– esittäjälle tämän esityksen tallennusten osalta,

– äänitteen tuottajalle tämän äänitteiden osalta, sekä

– elokuvan ensimmäisen tallennuksen tuottajalle elokuvan alkuperäiskappaleen ja kopioiden osalta. Tässä direktiivissä elokuvan käsitteellä tarkoitetaan äänellä varustettua tai äänetöntä elokuvateosta taikka audiovisuaalista teosta tai liikkuvaa kuvasarjaa."

7. Direktiivin 2 artiklan 2 kohdan mukaan elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen pääohjaajaa pidetään sen tekijänä tai yhtenä sen tekijöistä.

8. Direktiivin 2 artiklan 4 kohdassa säädetään, että 2 artiklan 1 kohdassa tarkoitetut oikeudet voidaan siirtää tai luovuttaa taikka niihin voidaan antaa sopimukseen perustuva käyttölupa.

9. Direktiivin 4 artiklassa säädetään asiaan liittyviltä osin seuraavaa:

"1. Tekijällä tai esittäjällä, joka on siirtänyt tai luovuttanut äänitteen taikka elokuvan alkuperäiskappaleen tai kopion vuokrausoikeuden äänitteiden tai elokuvien tuottajalle, säilyy oikeus kohtuulliseen korvaukseen vuokrauksesta.

2. Tekijät ja esittäjät eivät voi luopua oikeudestaan kohtuulliseen korvaukseen vuokrauksesta.

– –

4. Jäsenvaltiot voivat säännellä sitä, – – keneltä korvaus voidaan vaatia tai periä."

10. Direktiivin 5 artiklassa säädetään asiaan liittyviltä osin seuraavaa:

"1. Jäsenvaltiot voivat poiketa 1 artiklassa säädetystä yksinoikeudesta lainata yleisölle, jos ainakin tekijät saavat korvauksen tästä lainauksesta. Jäsenvaltiot voivat vapaasti vahvistaa tämän korvauksen ottaen huomioon kulttuurin edistämisen tavoitteensa.

– –

3. Jäsenvaltiot voivat vapauttaa tietyt laitosten ryhmät 1 – – kohdassa tarkoitetun korvauksen maksamisesta."

11. Direktiivin 15 artiklan 1 kohdassa jäsenvaltiot velvoitettiin panemaan direktiivi täytäntöön 1.7.1994 mennessä.

Asiaa koskeva kansallinen lainsäädäntö

12. Portugali pani direktiivin täytäntöön 27.11.1997 annetulla asetuksella (decreto-lei) nro 332/97.

13. Kyseisen lain 5 §:ssä säädetään seuraavaa:

"1. Tekijällä, joka siirtää tai luovuttaa äänitteen, videotallenteen tai elokuvan alkuperäiskappaleen tai kopion vuokrausoikeuden äänitteiden tai elokuvien tuottajalle, säilyy luovuttamaton oikeus kohtuulliseen korvaukseen vuokrauksesta.

2. Tuottajan velvollisuutena on maksaa 1 momentissa tarkoitettu korvaus, joka määritetään välitystuomiolla ja lain mukaisesti, ellei muusta ole sovittu."

14. Lain 6 §:n 1 momentissa säädetään, että tekijällä on oikeus korvaukseen silloin, kun hänen teoksensa alkuperäiskappale tai kopio lainataan yleisölle.

15. Lain 6 §:n 3 momentissa säädetään seuraavaa:

"Tätä pykälää ei sovelleta yleisiin kirjastoihin, koulujen tai yliopistojen kirjastoihin, museoihin, julkisiin arkistoihin, julkisiin säätiöihin eikä yksityisiin voittoa tavoittelemattomiin laitoksiin."

16. Lain 7 §:n 2 momentissa säädetään, että vuokraus- ja lainausoikeus kuuluu

"– – esittäjälle tämän esityksen tallennusten osalta

– – äänitteen tai videotallenteen tuottajalle tämän äänitteiden tai videotallenteiden osalta, sekä

– – elokuvan ensimmäisen tallennuksen tuottajalle elokuvan alkuperäiskappaleen ja kopioiden osalta."

17. Lain 7 §:n 4 momentin mukaan "elokuvalla" tarkoitetaan "äänellä varustettua tai äänetöntä elokuvateosta taikka audiovisuaalista teosta tai liikkuvaa kuvasarjaa".

Asia C-61/05: direktiivin 2 artiklan väitetty rikkominen

18. Komissio väittää, että asetuksen nro 332/97 7 §:stä on seurauksena, että elokuvan ensimmäisen tallennuksen tuottaja ei välttämättä voi sallia tai kieltää elokuvansa kopioiden, elokuvan video- tai DVD-tallenteet mukaan lukien, vuokrausta; tuottajalla ei missään tapauksessa ole yksinoikeutta tähän, kuten direktiivin 2 artiklan 1 kohdassa vaaditaan. [8]

19. Portugalin hallitus väittää, että 2 artiklan 1 kohdassa oleva luettelo ei ole tyhjentävä ja että tässä säännöksessä olevan "elokuvan" käsitteen epäselvällä määritelmällä voi olla se vaikutus, että elokuvan ensimmäisen tallennuksen tuottaja voi itse olla elokuvan kopioiden tuottaja, ja voi myös luovuttaa oikeuksia alkuperäiskappaleeseen ja kopioihin toiselle henkilölle – videotallenteen tuottajalle. Portugalin lain mukaan videotallenteen tuottajia kohdellaan samalla tavoin kuin äänitteiden tuottajia.

20. Mielestäni komission kanne on perusteltu direktiivin 2 artiklan rikkomista koskevan väitteen osalta.

21. Ensiksikin vaikka hyväksyn, että direktiivin 2 artiklan 1 kohdassa oleva luettelo ei välttämättä ole täysin tyhjentävä, se ei tarkoita sitä, että jäsenvaltio voi lisätä siihen minkä tahansa oikeudenhaltijan ryhmän. Kuten yhteisöjen tuomioistuin totesi asiassa Warner Brothers 17.5.1988 antamassaan tuomiossa, [9] oikeus kieltää videotallenteiden vuokraaminen on omiaan vaikuttamaan videotallenteiden kauppaan jäsenvaltiossa ja vaikuttamaan siten epäsuorasti kyseisten tuotteiden yhteisön sisäiseen kauppaan. Direktiivin tarkoituksena, kuten käy ilmi sen johdanto-osasta, on poistaa eroja tekijänoikeuden kattamien teosten oikeudellisessa suojassa vuokrauksen ja lainauksen osalta kaupan esteiden ja kilpailun vääristymisen vähentämiseksi. Tätä tavoitetta ei

8 – Komissio viittaa myös "videotallenteen" ja "videotallenteen tuottajan" määritelmiin, jotka sisältyvät Portugalin tekijänoikeuksista ja lähioikeuksista annetun lain 176 §:n 3 momenttiin. Tällä säännöksellä ei kuitenkaan vaikuta olevan merkitystä oikeudellisen analyysin kannalta. Näin ollen ehdotan, että sitä ei käsitellä.

9 – Asia 158/86, Warner Brothers, tuomio 17.5.1988 (Kok. 1988, s. 2605, Kok. Ep. IX, s. 471, 10 kohta).

selvästikään saavutettaisi, jos eri jäsenvaltiot voisivat vapaasti antaa eri henkilöryhmille oikeuden määrätä videotallenteiden vuokrauksesta.

22. Tällainen tulkinta on lisäksi yhdenmukainen direktiivin valmisteluasiakirjojen kanssa. Ensimmäisen direktiiviehdotuksen [10] perusteluissa todetaan, että kun 2 artiklan 1 kohta (joka selvisi lainsäädäntöprosessista olennaisilta osin muuttumattomana) "kattaa kaikki niiden oikeudenhaltijoiden pääryhmät, joiden teoksia ja suojattuja kohteita vuokrataan ja lainataan", sen sanamuoto "ei estä jäsenvaltioita laajentamasta vuokraus- ja lainausoikeutta muille lähioikeuksien haltijoiden ryhmille, kuten valokuvan oikeudenhaltijoille". [11] Komissio lisäsi kuitenkin, että koska "kyseessä olevilla asioilla on vuokrauksen ja lainauksen osalta vähäisempi taloudellinen merkitys, harmonisoiva vaikutus ei täten ole uhattuna". [12] Näin ei selvästikään ole asia videotallenteiden vuokrauksen osalta. Perusteluissa todetaan myös [13] 2 artiklan 1 kohdan osalta, että "rajoituksella, joka koskee 'ensimmäistä tallennusta', elokuvien pelkkien kopioiden tuottajat suljetaan pois suojan piiristä; tämä koskee esimerkiksi elokuvateattereissa esitetyistä elokuvista tehtyjä ja videolevitystä varten mukautettuja kopioita".

23. Toiseksi on todettava, että 2 artiklan 1 kohdassa nimenomaisesti annetaan elokuvan ensimmäisen tallennuksen tuottajalle yksinoikeus määrätä elokuvan vuokrauksesta alkuperäiskappaleen ja kopioiden osalta. Mikäli kyseisen elokuvan videotallenteen tuottajalle lisäksi annetaan oikeus määrätä tämän videotallenteen vuokrauksesta, elokuvan tuottajan oikeus ei selvästikään olisi yksinoikeus.

24. Katson kolmanneksi, että Portugalin videotallenteiden tuottajille antama oikeus ei "pelkästään" lisää vielä yhtä oikeudenhaltijan ryhmää direktiivin 2 artiklan 1 kohdassa olevaan luetteloon. Pikemminkin myönnetyt oikeudet ovat vastoin 2 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuja nimenomaisia yksinoikeuksia ja todella heikentävät niitä.

25. Neljänneksi on todettava, että johdantoosasta (jossa – kuten voisi lisätä – videotallenteiden tuottajat, toisin kuin tekijät, esittä-

10 – Ehdotus neuvoston direktiiviksi vuokraus- ja lainausoikeuksista sekä tietyistä tekijänoikeuden lähioikeuksista, 24.1.1991, KOM(90) 586 lopullinen.

11 – Ehdotuksen 2.1.3 ja 2.1.4 kohta.

12 – Ehdotuksen 2.1.4 kohta. Teoksen Reinbothe, J. ja von Lewinski, S., *The EC Directive on Rental and Lending Rights and on Piracy*, 1993, mukaan 2 artiklan 1 kohdassa oleva luettelo lähtökohtaisesti on tyhjentävä, mutta teoksessa tuodaan esiin, että "komission ja jäsenvaltioiden välillä näyttää vallitsevan yhteisymmärrys siitä, että yleisölle lainausta koskevaan oikeuteen liittyvien nykyisten järjestelmien osalta direktiivillä ei ole tarkoitus hylätä tiettyjen oikeudenhaltijoiden ryhmien olemassa olevia oikeuksia varsinkaan silloin, kun kyse on tapauksista, joilla on vähän taloudellista merkitystä. Vastaavasti olemassa olevat valokuvaajien, tietoellisten julkaisijoiden ja kustantajien lähioikeudet lainauksen osalta voivat edelleen jatkua" (s. 50).

13 – Ehdotuksen 2.1.2.2 kohta. Ks. myös Reinbothe ja von Lewinski, edellä alaviitteessä 12 mainittu teos, sivut 48–50.

jät, äänitteiden ja elokuvien tuottajat, loistavat poissaolollaan) [14] käy selvästi ilmi, että syy siihen, että äänitteiden ja elokuvien tuottajien lainausoikeuksia suojataan, on niiden erityisen suurten ja epävarmojen sijoitusten suojaaminen, joita tuottaminen vaatii. [15] Asiassa ei ole väitetty, että videotallenteiden tuottaminen edellyttäisi tällaisia "erityisen suuria ja epävarmoja" sijoituksia.

26. Yhteisöjen tuomioistuin on todennut päinvastoin, että "äänitteiden toisintaminen on erittäin helppoa". [16] Vaikka tämä todettiin äänitteiden yhteydessä, asia pitää paikkansa myös videotallenteiden osalta.

14 – Heitä ei mainita myöskään teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista tehdyn sopimuksen, joka sisältyy Maailman kauppajärjestön perustamissopimuksen liitteeseen 1C, 14 artiklassa – tämä sopimus on hyväksytty Euroopan yhteisön puolesta yhteisön toimivaltaan kuuluvissa asioissa neuvoston 22.12.1994 tekemällä päätöksellä 94/800/EY Uruguayn kierroksen monenvälisissä kauppaneuvotteluissa (1986–1994) laadittujen sopimusten tekemisestä Euroopan yhteisön puolesta yhteisön toimivaltaan kuuluvissa asioissa (EYVL L 336, s. 1) ("TRIPS-sopimus") (kyseisen 14 artiklan otsakkeena on "Esittäjien, äänitteiden tuottajien (äänitallenteiden) ja yleisradio-organisaatioiden suoja") – eikä myöskään tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa 22 päivänä toukokuuta 2001 annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä 2001/29/EY (EYVL L 167, s. 10), jossa jäsenvaltioille asetetaan velvollisuus säätää, että yksinoikeus sallia tai kieltää kappaleen valmistaminen on viidellä oikeudenhaltijoiden ryhmällä – ensimmäiset neljä ryhmää vastaavat direktiivin 92/100 2 artiklan 1 kohdassa annettua luetteloa ja viides koskee yleisradio-organisaatioita.

15 – Ks. myös asia C-200/96, Metronome Musik, tuomio 28.4.1998 (Kok. 1998, s. I-1953, erityisesti 24 ja 25 kohta.)

16 – Edellä alaviitteessä 15 mainittu asia Metronome Musik, tuomion 24 kohta.

27. Näin ollen katson, että Portugali ei ole noudattanut direktiivin 2 artiklan mukaisia velvoitteitaan.

Asia C-61/05: direktiivin 4 artiklan väitetty rikkominen

28. Komissio väittää, että koska asetuksen nro 332/97 7 §:n 4 momentissa määritetään "elokuvan" käsite niin, että se pitää sisällään myös videotallenteet, elokuvien tuottajan määritelmä voisi kattaa myös videotallenteen tuottajan sovellettaessa asetuksen 5 §:n 2 momenttia. Kyseinen määritelmä kattaa siis kaksi henkilöä, jotka voivat näin olla velvollisia maksamaan korvauksen vuokrauksesta. Tämä on johtanut epäselvään tilanteeseen, jossa portugalilaiset esittäjät eivät saa heille kuuluvaa korvausta, koska he eivät tiedä, kuka on se "tuottaja", joka on vastuussa korvauksen maksamisesta heille. Direktiivi sitä vastoin on yksiselitteinen: ainoastaan elokuvan ensimmäisen tallennuksen tuottajalla on tällainen velvollisuus.

29. Portugalin hallitus puolestaan väittää, että lähtökohtaisesti ja koska muuta ei ole osoitettu, elokuvan ensimmäisen tallennuksen tuottaja on vastuussa korvausoikeuden toteuttamisesta. Mahdollinen epäselvyys ei johdu pelkästään Portugalin lainsäädännöstä, vaan myös itse direktiivistä. Direktiivin 2 artiklan 1 kohtaan sisältyvä elokuvan

määritelmä näyttää pitävän sisällään sekä elokuvateokset (ja antavan oikeuksia ensimmäisen tallennuksen tuottajalle) että videolle tallennetut teokset (ja antavan oikeuksia videotallenteen tuottajalle).

30. Olen jo selittänyt, miksi en katso, että 2 artiklan 1 kohtaa voisi tulkita siten, että se sallii jäsenvaltioiden lisätä videotallenteiden tuottajat kyseisessä artiklassa lueteltujen oikeudenhaltijoiden ryhmiin.

31. Direktiivin 4 artiklan tarkoituksena oli taata se, että tekijät (esimerkiksi elokuvan ohjaaja (ks. direktiivin 2 artiklan 2 kohta), kirjailija, jonka romaaniin elokuva perustuu, tai elokuvamusiikin säveltäjä) ja esittäjät hyötyvät direktiivillä heille annetuista vuokrausoikeuksista. Tämä ei aina toteutuisi ilman nimenomaista säännöstä, koska tekijät ja esittäjät luovuttavat usein oikeutensa elokuvien tai äänitteiden tuottajalle; tämä tosiaankin tunnustetaan direktiivin 2 artiklan 4 kohdassa. Tällaisesta luovutuksesta maksettavan korvauksen puuttuessa vuokrausoikeus olisi arvoton. Koska tekijöillä ja esittäjillä yleensä on sopimusneuvotteluissa heikompi asema kuin elokuvien ja äänitteiden tuottajilla, he eivät aina saaneet kohtuullista korvausta oikeuksiensa luovutuksesta. Direktiivin 4 artiklalla pyritään varmistamaan, että nämä saisivat kohtuullisen korvauksen.[17] Sen sanamuodosta käy yksiselitteisesti ilmi, että se on tarkoitettu tilanteeseen, jossa elokuvan alkuperäiskappaleen tai kopion vuokrausoikeuksien luovutuksensaaja on elokuvien tuottaja.

32. Portugalin hallitus myöntää, että sen direktiivin täytäntöönpaneva lainsäädäntö on epäselvä. Vaikka direktiivin 4 artiklan 4 kohdassa jätetään jäsenvaltioiden päätettäväksi se, kuka on vastuussa korvauksen maksamisesta, oikeusvarmuuden periaate edellyttää, että tällaisesta vastuullisesta ei ole epäselvyyttä. Mielestäni direktiivin täytäntöönpaneva lainsäädäntö ei ole riittävän täsmällinen. Näin ollen katson, että Portugali ei ole noudattanut direktiivin 4 artiklan mukaisia velvoitteitaan.

Asia C-53/05: direktiivin 5 artiklan väitetty rikkominen

33. Komissio väittää, että direktiivin 5 artiklan 3 kohdassa annetaan jäsenvaltioille mahdollisuus vapauttaa "tietyt laitosten ryhmät" sen korvauksen maksamisesta, joka muutoin taataan 5 artiklan 1 kohdassa, vastineena poikkeukselle 1 artiklassa säädetystä lainausta koskevasta yksinoikeudesta. Asetuksen nro 332/97 6 §:n 3 momentissa kuitenkin vapautetaan korvauksen maksamisesta kaikki yleiset kirjastot, koulujen tai yliopis-

17 – Edellä alaviitteessä 10 mainitun ehdotuksen perustelujen 3.1.1 kohta.

tojen kirjastot, kaikki museot, kaikki julkiset arkistot, kaikki julkiset säätiöt ja kaikki yksityiset voittoa tavoittelemattomat laitokset. Poikkeus kattaa täten kaikki valtion keskushallinnon yksiköt, kaikki yhteisöt, jotka ovat osa välillistä valtion hallintoa, kuten julkiset laitokset ja julkiset yhdistykset, ja kaikki paikallishallinnon yksiköt ja yhteisöt sekä kaikki sellaiset yksityisoikeudelliset oikeushenkilöt, joilla on julkisoikeudellisia tehtäviä, ja jopa yksityiset koulut ja yliopistot sekä kaikki yksityiset voittoa tavoittelemattomat laitokset. Kyseinen luettelo sisältää kaikki yhteisöt, jotka lainaavat ilman veloitusta, eli siis kaikki yhteisöt, jotka osallistuvat 1 artiklan 3 kohdassa tarkoitettuun lainaukseen. Vapautus, jolla vapautetaan kaikki velvollisuuden noudattamisesta, ei ole vapautus vaan kyseessä olevan velvollisuuden kumoaminen. Tavasta, jolla Portugali on pannut täytäntöön direktiivin 5 artiklan, seuraa, ettei yhdenkään lainaustoimintaa harjoittavan julkisen laitoksen tarvitse maksaa 5 artiklan 1 kohdassa säädettyä korvausta. Tämä rikkoo lainausta koskevaa yksinoikeutta ja suojaa, jotka direktiivillä annetaan.

34. Katson, että komission asiassa C-53/05 nostama kanne on perusteltu. Mielestäni direktiivin tavoitteista sekä 5 artiklan 3 kohdan rakenteesta ja sanamuodosta käy selvästi ilmi, että jäsenvaltio ei voi vapaasti vapauttaa käytännöllisesti katsoen kaikkia niitä laitostyyppejä, joihin kyseisessä säännöksessä viitataan.

35. Yksi direktiivin päätavoitteista on turvata riittävät tulot tekijöiden luovasta työstä.[18] Tämän tavoitteen mukaisesti 5 artiklan 1 kohdassa säädetään, että tekijöiden on saatava korvaus teostensa lainauksesta silloinkin, kun jäsenvaltio on poikennut heidän yksinoikeudestaan sallia tai kieltää tällainen lainaus. Näin ollen on todettava, että vaikka 5 artiklan 1 kohtaa kuvataan poikkeukseksi, kyseinen säännös on itse asiassa koko direktiivin ensisijainen vaatimus eli vaatimus siitä, että tekijät saavat korvauksen, direktiivin 1 ja 2 artiklan mukaisesti.

36. Direktiivin 5 artiklan 3 kohdassa säädetään kyseisestä korvausvaatimuksesta todellinen poikkeus sallimalla se, että jäsenvaltiot vapauttavat "tietyt laitosten ryhmät" korvauksen maksamisesta. Tätä säännöstä on sellaisenaan tulkittava suppeasti. Kyseisen 5 artiklan 3 kohdassa käytetystä ilmaisusta on vahvasti pääteltävissä, että ainoastaan rajoitettu määrä sellaisten laitosten ryhmiä,[19] jotka olisivat mahdollisesti korvaus-

18 – Ks. edellä 3 kohdassa mainittu johdanto-osan seitsemäs perustelukappale.

19 – Vaikuttaa siltä, että 5 artiklan 3 kohta lisättiin kahden jäsenvaltion huolestumisen takia; nämä toivoivat voivansa vapauttaa oppilaitosten kirjastot ja yleiset kirjastot lainausta yleisölle koskevasta oikeudesta maksettavista korvauksista: ks. Reinbothe ja von Lewinski, edellä alaviitteessä 12 mainittu teos, s. 82.

velvollisia 5 artiklan 1 kohdan nojalla, voidaan vapauttaa kyseisestä velvollisuudesta. Näin on pääteltävissä myös ainakin direktiivin hollannin-, ranskan-, saksan-, italian-, portugalin- ja espanjankielisistä versioista. [20]

37. On totta, että kanta ei ole täysin yksiselitteinen, koska "tietyt" voi tarkoittaa sekä "joitakin, vaan ei kaikkia" että "selvästi määriteltyjä". Lain säännös, jolla jäsenvaltiolle annetaan lupa ottaa käyttöön erityistoimenpiteitä "tietyntyyppisten" veropetosten ja veron kiertämisen ehkäisemiseksi, tuskin tarkoittaa, että jäsenvaltiot eivät saisi ehkäistä kaiken tyyppisiä veropetoksia. [21]

38. Yhteisöjen tuomioistuin on kuitenkin jo tehnyt selväksi, että se tulkitsee 5 artiklan 3 kohtaa suppeasti, ja todennut, että "jos kyseessä olevassa jäsenvaltiossa vallitsevat olosuhteet eivät mahdollista asianmukaisen eron tekemistä laitosten ryhmien välillä, on velvollisuus maksaa kyseinen korvaus asetettava kaikille kyseessä oleville laitoksille". [22]

39. Olen samaa mieltä komission kanssa siitä, että sellainen vapautus velvollisuudesta, jolla vapautetaan kaikki, jotka muuten olisivat velvollisia, ei ole vapautus vaan kyseisen velvollisuuden kumoaminen. Käsillä olevassa tapauksessa Portugali ei kiistä, että sen säätämän vapautuksen soveltamisala on tosiasiassa yhteneväinen niiden laitosten ryhmien kanssa, jotka muutoin olisivat velvollisia maksamaan kyseisen korvauksen. Sen sijaan Portugalin hallitus esittää väitteitä, jotka sen mielestä oikeuttavat sen lainsäädännöllisen ratkaisun.

40. Portugalin hallitus väittää ensiksi, että direktiivin julkaisupäivänä suurin osa maailman valtioista ei ollut säätänyt lainauksesta eikä lukuisissa voimassa olevissa sopimuksissa niitä vaadittu näin tekemäänkään. [23] Komission vuoden 1988 vihreässä kirjassa [24] ei pyritty säätämään yleisölle lainauksesta.

41. Ei ole selvää, mihin Portugalin hallitus pyrkii tällä väitteellä. Direktiivin 5 artiklan

20 – Näiden kielten osalta samassa järjestyksessä: "bepaalde categorieën", "certaines catégories", "bestimmte Kategorien", "alcune categorie", "determinadas categorias" ja "determinadas categorías".

21 – Ks. asia C-144/94, Italittica, tuomio 26.10.1995, julkisasiamies Jacobsin ratkaisuehdotus 13.7.1995 (Kok. 1995, s. I-3653, 17 kohta).

22 – Asia C-433/02, komissio v. Belgia, tuomio 16.10.2003 (Kok. 2003, s. I-12191, 20 kohta).

23 – Bernin yleissopimus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta, 9.9.1886; Rooman yleissopimus esittävien taiteilijoiden, äänitteiden valmistajien sekä radioyritysten suojaamisesta, 26.10.1961; Maailman henkisen omaisuuden järjestön (WIPO) esitys- ja äänitesopimus ja tekijänoikeussopimus, jotka on molemmat allekirjoitettu 20.12.1996, sekä edellä alaviitteessä 14 mainittu TRIPS-sopimus.

24 – Vihreä kirja "Copyright and the challenge of technology – Copyright issues requiring immediate action", 7.6.1988, (KOM(88) 172 lopullinen).

1 kohta on poikkeus tekijöille 2 artiklan 1 kohdassa annetusta yksinoikeudesta sallia tai kieltää lainaus. Tämä yksinoikeus on peräisin komission ensimmäisestä direktiiviehdotuksesta.[25] Vuoden 1988 vihreässä kirjassa todellakin mainitaan, että "on ehdotettu ––, että kysymys kirjojen yleisölle lainauksesta tai vuokrauksesta ja tekijän mahdollisesta oikeudesta saada korvausta tästä hänen teoksensa käytöstä on sellainen asia, joka on ratkaistava yhteisön tasolla",[26] vaikka itse asiassa komissio päätti siinä vaiheessa, että yhteisön toimet asiassa eivät olisi perusteltuja.[27] Idea yleisölle lainausta koskevan oikeuden säätämisestä nousi jälleen esille vuonna 1989 annetussa komission tiedonannossa.[28] Vaikka komissio ei siinä vaiheessa katsonut, että harmonisoiva lainsäädäntö olisi perusteltua, se totesi, että "kysymys yleisölle lainausta koskevasta oikeudesta tulee yhä ajankohtaisemmaksi", ja että se seuraisi kehitystä ja tekisi tarpeen vaatiessa erityisiä ehdotuksia.

42. Vaikuttaa näin ollen siltä, että vaikka siinä vaiheessa yhteisön tasolla (tai kansainvälisellä tasolla)[29] ei ollut voimassa olevaa tai suunniteltua lainsäädäntöä, vuodesta 1988 lähtien oli yleisesti tiedossa, että tällainen lainsäädäntö olisi todennäköistä tulevaisuudessa. Näin ollen komission ensimmäisessä ehdotuksessa oleva säännös, jolla tekijöille annettiin lainausta koskeva yksinoikeus, ei tullut yllätyksenä, kuten Portugali antaa ymmärtää.

43. Toiseksi Portugalin hallitus väittää, että on epätodennäköistä, että yleisölle lainauksella on riittävän suuri taloudellinen merkitys, jotta se ansaitsee erityisen lainsäädännön yhteisön tasolla: markkinat ovat pääosin kansalliset ja taloudellisesti merkityksettömät. Kulttuurillisista ja taloudellisista syistä tämän alan tulisi pysyä jäsenvaltioiden toimivallassa.

44. Siinä määrin kuin nämä huomautukset voidaan katsoa sellaiseksi väitteeksi, että direktiivin tai sen 5 artiklan antamisella on virheellinen oikeudellinen perusta tai että se on vastoin toissijaisuusperiaatetta, tätä väitettä ei tietenkään voida tutkia.[30]

25 – Mainittu edellä alaviitteessä 10.

26 – Vihreän kirjan 4.4.4 kohta. Nuo ehdotukset ovat todennäköisesti peräisin vuodelta 1977 ("Community action in the cultural section", Euroopan yhteisöjen tiedote, liite 6/77, 26 kohta) ja 1978 (Dietz, A., *Copyright Law in the European Community*, 233 kohta): ks. edellä alaviitteessä 24 mainitun vihreän kirjan 4 luvun alaviite 19.

27 – Vihreän kirjan 4.4.10 kohta.

28 – "Books and Reading: a cultural challenge for Europe", 3.8.1989, KOM(89) 258 lopullinen, jakso I.B.3.

29 – Näin siitä huolimatta, että Maailman henkisen omaisuuden järjestö (WIPO) oli tammikuuhun 1991 mennessä ilmeisesti sisällyttänyt yksinoikeutta vuokrata ja vapaaehtoista yleisölle lainausta koskevaa oikeutta koskevat säännökset tekijänoikeuden alalla laatimaansa sopimusluonnokseen, josta käytiin silloin keskustelua: ks. edellä alaviitteessä 10 mainitut alkuperäisen direktiiviehdotuksen perustelut.

30 – Ks. EY 230 artiklan viides kohta.

45. Portugalin hallitus ei missään tapauksessa ole mielestäni osoittanut väitteitään toteen.

46. Komissio antoi valmisteluasiakirjoissa yleisölle lainausta koskevan oikeuden sääntelyn puolesta puhuvien taloudellisten syiden osalta seuraavan selityksen: [31]

"Siinä määrin kuin vuokrausliikkeiden ja yleisten kirjastojen toiminta-ala on samanlainen, nämä laitokset kilpailevat keskenään. Alhaisemman lainausmaksun johdosta yleiset kirjastot lienevät yleensä paljon suositumpia. Yleisen kirjastojärjestelmän kehittyminen tämän vuosisadan alussa todella johti niiden lukuisten kaupallisten kirjanvuokrausliikkeiden, joita siihen aikaan oli olemassa, häviämiseen. Koska yleiset kirjastot lainaavat yhä enenevässä määrin kirjojen lisäksi myös muuta mediaa, erityisesti äänitteitä ja videotallenteita, joita tähän asti on ollut saatavilla vuokrausliikkeissä, ei ole mahdotonta, että näiden mediatuotteiden vuokrausliikkeille käy vastaavasti kuin kirjojen vuokrausliikkeille.

Jos siis ainoastaan vuokraus, mutta ei lainaus, olisi sääntelyn kohteena, olisi olemassa riski, että tällaisen lainsäädännön soveltaminen [sic] tehtäisiin tyhjäksi siinä määrin, että vuokraus itse asiassa korvautuisi lainauksella. Lisäksi koska yleisten kirjastojen toiminnalla on jo luonnostaan enemmän kulttuuriulottuvuutta kuin kaupallisten vuokrausliikkeiden toiminnalla, ainoastaan vuokrausoikeutta koskeva sääntely johtaisi siihen, että erityisen arvokkaita kulttuurihyödykkeitä luovien taiteilijoiden taloudellinen tilanne ja tällaisten palvelujen tilanne tällä alalla laajemmin tarkasteltuna jätettäisiin perusteettomasti huomiotta. Vuokrausoikeutta ei siten voida käsitellä kattavasti käsittelemättä samalla lainausoikeutta.

Lisäksi se seikka, että yleisölle lainausta koskeva oikeus on tällä hetkellä olemassa ainoastaan neljässä jäsenvaltiossa, vääristää kilpailua eri jäsenvaltioista tulevien tekijöiden ja lähioikeuksien haltijoiden välillä. Heidän on voitava perustaa toimintansa ja palvelunsa yhdenmukaisiin olosuhteisiin koko yhteisön alueella. Tämän lisäksi tekijöille ja lähioikeuksien haltijoille on lähtökohtaisesti luotava samanlaiset taloudelliset ja sosiaaliset olosuhteet. Sisämarkkinoilla ei voida hyväksyä, että tekijät ja lähioikeuksien haltijat saavat teostensa ja suoritustensa käytöstä korvauksen yhdessä osassa sisä-

31 – Edellä alaviitteessä 10 mainitut alkuperäisen direktiiviehdotuksen perustelut.

markkinoita, esimerkiksi yhdessä jäsenvaltiossa, ja että heillä on siten siellä tietty taloudellinen perusta taiteellisen työn jatkamiselle, kun taas näin ei ole sisämarkkinoiden muissa osissa." [32]

47. Esitetty selitys osoittaa mielestäni selvästi ja vakuuttavasti sen, miksi yleisölle lainausta koskevan oikeuden sekä vuokrausoikeuden säätämättä jättäminen vaikuttaisi sisämarkkinoihin. Portugalin hallitus ei tuo esiin mitään, mikä kyseenalaistaisi tämän selostuksen.

48. Kolmanneksi Portugalin hallitus väittää, että vaatimus maksaa korvausta yleisölle lainauksesta ei ole asianmukainen. Kyseiset oikeudenhaltijat ovat jo saaneet asianmukaisen korvauksen kopiointi- ja levitysoikeuksiensa kautta.

49. Edellä esitetty väite perustuu kuitenkin väärään käsitykseen yleisölle lainausta koskevan oikeuden luonteesta ja tavoitteesta. Vaikka on totta, että tekijät ovat jo saaneet tuloja kopiointi- ja levitysoikeuksistaan, tämä tulo ei heijasta lainattuja, vaan pikemminkin myytyjä kirjoja. [33] On tietenkin totta, että kaikki ne henkilöt, jotka lainaavat kirjoja yleisestä kirjastosta (tai lukevat niitä paikan päällä) eivät ostaisi jokaista lainaamaansa kirjaa, jos lainaamismahdollisuutta ei olisi; on kuitenkin olemassa yleinen suuntaus. [34] Joka tapauksessa direktiivissä on tehty selvä linjaus antaa sekä lainausta koskeva yksinoikeus että oikeus korvaukseen silloin, kun jäsenvaltiot poikkeavat tästä oikeudesta.

50. Lopuksi Portugalin hallitus väittää, että 5 artikla herätti erityisen paljon keskustelua komission ja jäsenvaltioiden välillä; hyväksytty sanamuoto – erityisesti 5 artiklan 3 kohdan sanamuoto – oli kompromissi: auki jätetty, epätarkka ja moniselitteinen.

51. Direktiivin 5 artiklan lopullinen sanamuoto heijastaa todella, kuten Portugali väittää, jäsenvaltioiden erimielisyyksiä tällä alalla. [35] Se ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että kyseisen artiklan sanamuoto olisi

32 – Perustelujen 44 kohta.

33 – Esimerkkini koskee kirjoja; luonnollisesti yleisölle lainausta koskevaa oikeutta voidaan soveltaa myös äänitteisiin ja videotallenteisiin, jotka ovat esitysten tallenteita tai elokuvien tai muiden audiovisuaalisten teosten kopioita (vaikka videotallenteita ehkä useammin vuokrataan kuin lainataan).

34 – Ks. vastaavasti edellä alaviitteessä 10 mainittujen alkuperäisessä ehdotuksessa olevien perustelujen 44 kohta, joka on esitetty edellä 45 kohdassa. Ks. myös 12.9.2002 annettu komission kertomus neuvostolle, Euroopan parlamentille ja talous- ja sosiaalikomitealle yleisölle lainausta koskevasta oikeudesta Euroopan unionissa, KOM(2002) 502 lopullinen, 2 jakso.

35 – Ks. edellä alaviitteessä 12 mainittu teos Reinbothe ja von Lewinski, s. 77–82.

moniselitteinen ja epätarkka. On totta, että 5 artiklassa jätetään jäsenvaltioille harkintavaltaa useilla aloilla – sovelletaanko poikkeusta ollenkaan ja jos sovelletaan, kattaako se kirjat, äänitteet ja/tai elokuvat, kuinka korvaus määritetään, kuka maksaa korvauksen (esimerkiksi valtio, kirjasto tms., jota asia koskee, tai joku muu yhteisö), kuka hallinnoi korvauksen keräämistä ja tilittämistä (esimerkiksi oikeuksia hallinnoivat järjestöt), vapautetaanko tietyt laitosten ryhmät korvauksen maksamisesta ja jos näin tehdään, mitkä ryhmät –, mutta se on eri asia.

52. Minusta vaikuttaa siltä, että monet – elleivät kaikki – Portugalin hallituksen puolustukseksen esille tuomat asiat voidaan itse asiassa käsitellä juuri niillä aloilla, joilla 5 artiklassa jätetään jäsenvaltioille harkintavaltaa. Tämä harkintavalta ei kuitenkaan ulotu niin pitkälle, että kaikki ne laitokset, joita asia koskee, vapautettaisiin kokonaan velvollisuudesta maksaa korvausta yleisölle lainauksesta. Kuten edellä on tuotu esiin,[36] 5 artiklan ja etenkin 5 artiklan 3 kohdan tarkoitus on mielestäni selvä.

36 – Ks. edellä 34–38 kohta.

53. Olen näin ollen sitä mieltä, että Portugali ei ole noudattanut direktiivin 5 artiklan, luettuna yhdessä direktiivin 1 artiklan kanssa, mukaisia velvoitteitaan.

Loppuhuomautus

54. Haluaisin lopuksi huomauttaa siitä tyylistä, jota komissio käyttää kirjallisissa huomautuksissaan näissä molemmissa asioissa. Kummassakin asiassa antamassaan vastauksessa komissio käyttää sellaista kieltä, jonka katson selvästi sopimattomaksi toimielimelle, joka esittää huomautuksia yhteisöjen tuomioistuimelle ja itse asiassa jäsenvaltiolle. Asiassa C-53/05 komissio toteaa, että Portugali ei osannut lukea direktiiviä, ja syyttää Portugalin syyllistyneen tekijänoikeuden loukkaukseen, koska se on riistänyt tekijöiden omistusoikeuden ja takavarikoinut näiden henkisen omaisuuden. Asiassa C-61/05 komissio syyttää Portugalia julkeudesta ja "huonosta pilasta" ja kysyy, osaako se lukea. Kummassakin asiakirjassa komissio käyttää yleisesti sarkastista ja ivallista sävyä. Olipa jäsenyysvelvoitteiden noudattamatta jättämistä koskeva kanne perusteltu tai ei, katson, että tällaista kielenkäyttöä ja sävyä ei voida hyväksyä.

Ratkaisuehdotus

55. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että yhteisöjen tuomioistuin

– asiassa C-53/05 toteaa, että Portugali on jättänyt noudattamatta vuokraus- ja lainausoikeuksista sekä tietyistä tekijänoikeuden lähioikeuksista henkisen omaisuuden alalla 19 päivänä marraskuuta 1992 annetun neuvoston direktiivin 92/100/ETY 5 artiklan, luettuna yhdessä direktiivin 1 artiklan kanssa, mukaisia velvoitteitaan

– asiassa C-61/05 toteaa, että Portugali on jättänyt noudattamatta vuokraus- ja lainausoikeuksista sekä tietyistä tekijänoikeuden lähioikeuksista henkisen omaisuuden alalla 19 päivänä marraskuuta 1992 annetun neuvoston direktiivin 92/100/ETY 2 ja 4 artiklan mukaisia velvoitteitaan

– velvoittaa Portugalin korvaamaan oikeudenkäyntikulut molemmissa asioissa.